

Νεμέα τῆς Πελοποννήσου πρὸς τιμὴν τῆ Ἡρακλέους, ὅσιν ἐφόρευσε τὸν ἐν τῷ δάσει τῆς Νεμέας λέοντα. Τὸ βραβεῖον ἦτο σέφανος ἐκ χλωρῆ κισσῆ.

Τὰ Ἰσθμια ἐωρτάζοντο κατὰ τετραετίαν εἰς τὸν ἐν Κορίνθῳ ἰσθμὸν εἰς τιμὴν τῆ Ποσειδῶνος. Τὸ βραβεῖον ἦτο σέφανος ἐκ ξηρῆ κισσῆ (1). Ἐν τῷ καιρῷ τῆτων τῶν ἀγώνων ἐγένετο ἀνακωχὴ ὄπλων εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦ. Β΄.

Ἡθῆ καὶ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ἰδιωτικὴ ζωὴ τῶν ἔθνῶν ἀνακαλύπτει τὴν ἠθικὴν αὐτῶν καὶ ἀγχίνοιαν, καὶ ἡ φυσιογνωμία ἐνὸς ἔθνους εὐρίσκεται εἰς τὰ ἠθῆτα, τὰ ὅποια κρίνομεν ἐκ τῶν ἔθιμων. Διὰ τῆτο νομίζομεν ἀναγκαῖον ἵνα εἰπῶμεν ὀλίγα καὶ περὶ τῆτων ἐν συντόμῳ, παραπέμποντες τὸν φίλομαθῆ ἀναγνώστην εἰς ἀνάγνωσιν Ἀθηναίε τῆ Δειπνοσοφισῆ καὶ ἄλλων ἐνταῦθα μνημονευομένων συγγραφέων.

§. α. Περὶ γάμου.

Ὁ γάμος ἐτιμᾶτο πολὺ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν καὶ εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας χρόνας. Οἱ ἱστορικοὶ καὶ φιλόσοφοι λέγουσιν, ὅτι οἱ ἀρχαιότατοι ἐπιμεληταὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἠθῶν, οἱ πρῶτισοι νομοθέται, εἰσήγαγον τὸν γάμον, ὡς ὁ Κέκροψ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὁ Φορωνεὺς εἰς τὸ Ἀργος. Ἡ σύζυγος ὑπετάσσετο κατὰ πάντα, καὶ ἡ πολυγαμία ἦτον ἀπηγορευμένη. Ὁ γάμος μετα-

(1) Σχολ. Πινδ. Ἰσθμ. ὠδ. β'. ἐπ. α, 7.

ξὺ ἀδελφῆ καὶ ἀδελφῆς ἐκ διαφόρων πατρὸς καὶ μητρὸς ἦτο συγχωρημένος· ἀλλ' ἡ σύζευξις τῆ ἀδελφῆ μετὰ τῆς ἀδελφῆς ἐκ τῆ αὐτῆ πατρὸς καὶ μητρὸς τῆς αὐτῆς ἐβδελύττετο καὶ ἐμισεῖτο ὡς βαρβαρική (1). Ὅταν ἡ κόρη ἐμελλε νὰ ὑπανδρευθῆ (2), ἀπηγεῖτο ἡ θείλησις τῶν γονέων, ἡ ἀδελφῶν, ἡ τῆ πάππη, ἡ τῶν ἐπιτρόπων (3), καὶ πρὸς σημεῖον πίσεως ἔδιδον ὁ γαμβρὸς καὶ ἡ νύμφη τὰς δεξιὰς ἀμοιβαίως, ἢ εἰς τὰς γονεῖς τῆ ἄλλης μέρου (4).

Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆ γάμου, ἡ ὁποία ὠνομάζετο γαμηλία καὶ κρεῶτις, ἐγίνοντο θυσιάαι ἰλαστικαὶ εἰς τὴν Ἀρτεμιν, ἡ ὁποία ἐνομιζέτο ἐχθρὰ τῆ γάμου, καὶ ἐζητάζοντο ἐπιμελῶς τὰ σπλάγχνα τῆ ζωῆ. Τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῆ γάμου ὁ νυμφίος ἐλάμβανε τὴν νύμφην ἀπὸ τὸν πατρικὸν τῆς οἴκου, καὶ ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὸν ἰδικόν τε ἐφ' ἀμάξης, ἢ καὶ ἐνίοτε πεζήν· καὶ ἡ τοιαύτη νύμφη ὠνομάζετο χαμαίπυς (5). Ἡ χρῆσις τῆ κομίζεῖν τὰς νύμφας ἐφ' ἀμάξης εἶναι πολλὰ ἀρχαία, ὡς εἶπεν τῆ Οἰμήρου (6) καὶ Ἡσιόδου φανερόν (7). Ἡ νύμφη ἐκάθητο ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀμάξης, ὁ δὲ νυμφίος ἐπὶ δεξιάν, καὶ ὁ πάροχος, ἦτοι ὁ πιστότατος αὐτῶν φίλος ἐπ' ἀριστεράν (8). Ὅτε δὲ ὁ νυμφίος ἦτο χῆρος, ἀντ' αὐτῆ συνώδευε τὴν νύμφην εἰς ἀπὸ τῶν φίλων τε, ὀνομαζόμενος νυμφαγωγὸς ἢ νυμφοσόλος (9). Ἐμπροσθεν τῆς

(1) Εὐριπ. Ἀνδρομ. 173.

(2) Τὸ ἐπὶ ἔτος τῆς ἡλικίας ἐνομιζέτο ὡς τὸ ἀρμοδιώτερον εἰς γάμον (Ἡσιόδ. ἔργ. 2, 316).

(3) Πετίτ. Ἀττ. νόμ. (4) Εὐριπ. Ἰφιγ. ἐν Αὐλίδ. 831. (5) Πολυδ. γ, 3. (6) Ἰλιάδ. 2, 49. κτ. (7) Ἀσπ. Ἡρακλ. 275. (8) Πολυδ. αὐτ. (9) Ἡσυχ. καὶ Σειδ. λέξ.

ἀμάξης πρόπομπεύοντο λαμπάδες ἀνημμένοι (1), ἔτι δὲ πρόπορεύοντο αὐληταὶ καὶ κιθαρῳδοὶ (2). τὸ δὲ μέλος, ὅπερ ἐψάλλετο καθ' ὁδὸν, ὠνομάζετο ἀρμάτειον μέλος (3). Πλὴν δὲ τῶν συνώδεων τὴν νύμφην καὶ πολλαὶ γυναῖκες συγγενεῖς αὐτῆς ὀνομαζόμεναι νυμφεύτριαι, παρὰ νυμφοί, προμνήστριαι, προμνηστρίδες (4). ἡ δὲ νύμφη ἔφερε κριθὴν εἰς τι ἀγγεῖον, ὀνομαζόμενον φρύγετον, φρύγητρον ἢ φρύγετρον (5). Αὕτη ἢ συνοδία καὶ τὸ μετὰ ταύτην γινόμενον συμπόσιον ἐνομίζετο ὡς ἐπικύρωσις τῆ γάμου, καὶ ἐκ τούτου ἔλεγον ἄγουμαι γυναῖκα, ἤτοι ὑπανδρεύομαι. Ὅτε δὲ ὁ νυμφίος εἰσέβαινεν εἰς τὸν οἶκον, τῆ ὁποῖα αἱ θυραὶ ἦσαν ἐξεφανωμένοι ποικίλως (6), συνείπιζον γὰρ χύνωσιν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῆ τε καὶ τῆς νύμφης σύκα καὶ ἄλλας καρπὺς εἰς σημεῖον τῆς μελλούσης ἀφθονίας (7), καὶ ἕκαστον τῆς ἀμάξης τὸν ἄξονα, αἰνιττόμενοι, ὅτι δὲν ἔπρεπε ποτὲ γὰρ ἐπιστρέψῃ ἡ νύμφη εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν.

Μετὰ ταύτας τὰς τελετὰς ἠκολούθει τὸ συμπόσιον, τὸ κυρίως ὀνομαζόμενον γάμος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπεδεικνύετο πᾶσα πολυτέλεια καὶ πομπή, καὶ ἔ μόνον οἱ ξένοι ἦσαν ἐνδεδυμένοι πολυτελέστατα, ἀλλὰ καὶ ὁ νυμφίος καὶ ἡ νύμφη ἐνδεδυμένοι πολυποικίλως, ἕκαστηντο εἰς τὸν ἄνω τόπον ἐξεφανωμένοι, καὶ ὅλος ὁ οἶκος ἦτον ἐσόλισμένος (8). Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆ συμποσίης, ἐν Ἀθήναις συνείπιζεν ἓν παιδίον ἐξεφανωμένον

(1) Εὐριπ. Ἐλεν. 728. (2) Μεσ. 275. (3) Οὐαλίς. εἰς Ἀρποκρατ. σελ. 222. (4) Ξενοφ. ἀπομνημ. β. (5) Πολυδ. 1, 12. (6) Πολυδ. γ, 3. (7) Σχολ. Ἀριστοφ. εἰς πλάτ. (8) Στοβ. ἐκλογ. 186.

μὲ σέφανον ἀκάνθινον καὶ δρυῖνον γὰ ἐμβαίη εἰς τὸν θάλαμον, ἔχον κόφινον μὲ ἄρτον, καὶ γὰ κράζῃ ἔφυγον κακὸν, εὐρον ἄμεινον, δι' ἧ ὑπαινίττετο ὁ πάλαι βίος τῶν Ἀττικῶν ἡρώων ἀνευ ἄρτε καὶ γάμῃ (1). Μετὰ τὸ συμπόσιον, καὶ γινομένη αὐτῆ, ἔψαλλον τῆς ἑμένας ἢ ἑμεναίης ὕμνος, καὶ μετὰ ταῦτα ἐχόρευον· μετὰ δὲ τὸν χορὸν, ἔφερον τῆς νεονύμφης εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον, ὅπως εὕρισκετο τὸ πορφυροσκεπασὸν καὶ μὲ ἄνθη ἐσρωμένον κρεββάτι, ὀνομαζόμενον κρεββιδιον λέχος, νυμφία εὐνή, κλίνη νυμφική ἢ γαμική (2). ὑπῆρχε δὲ καὶ ἕτερον κρεββάτι, ὀνομαζόμενον κλίνη παράβυσος, ἐπὶ τὸ ὅποιον ἐκοιμάτο ὁ νυμφίος μόνος, ὅτε κακὰ σημεῖα ἀπηγόρευον αὐτὸν ἀπὸ τῆν ἐκπλήρωσιν τῆ γάμῃ. Πρὶν ὅμως ἢ νύμφη κατακλιθῆ, ἔπλυνε τῆς πόδας τῆς, ὑπηρεταμένη ἀπὸ παῖδα ὀνομαζόμενον λυτροφόρον, ὁ ὅποιος ἦτο πάντοτε συγγενής· ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις, οἱ νεόνυμφοι ὤφειλον καὶ γὰ συνκρώγωσι κατὰ θεσπισμὸν τῆ Σόλωνος κυδώνιον. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐφέρετο ἢ νύμφη ὑπὸ τῶν συγγενῶν εἰς τὴν κλίνην, καὶ ὁ νυμφίος ἔλυεν αὐτῆς τὴν ζώνην, αἰνιττόμενος ὅτι ἤδη ἔμελλε γὰ πληρῶσθαι τὸ γαμικὸν καθήκον (3). Ἐν τέτοις, νέοι καὶ νεάνιδες ἐχόρευον ἔμπροσθεν τῆς θύρας τῆ θάλαμῃ, καὶ ἔψαλλον τὰ ἐπιθαλάμια, κτυπῶντες μὲ τῆς πόδας τὴν γῆν, καὶ τέλος εὐχόμενοι εἰς τῆς νεονύμφης καλὴν ἀνάπαυσιν, ὑπέσχοντο τῆ ἐπαύριον γὰ τῆς ἐξυπνίσωσι, τὸ ὅποιον καὶ ἔκαμνον (4).

(1) Ἡσυχ. καὶ Σειδ. λεξικ. (2) Ἀπολλων. δ, 1, 41· Ἀριστοφ. εἰρήν. 844. Πινδ. Νεμ. ὠδ. ε'. Λακκιαν. εἰς Ἡρόδ. Πολυδ. γ, 3. (3) Ὀμήρ. ὕμν. εἰς Ἀφροδ. 155. Θεοκρ. 27, 54. Μουσ. ψ, 272. (4) Θεοκρ. Εἰδύλλ. ιη'.

Μετὰ δὲ τὴν πανήγυριν τῆ γάμου, ὁ ὄποιος διήρκει τρεῖς ἢ ἑπτὰ ἡμέρας (1), ἡ νύμφη ἐπέστρεφεν εἰς τὴν οἰκίαν τῆ πατρὸς, καὶ αὐτὴ μὲν ἐπρόσφερε δῶρον εἰς τὸν νυμφίον ἐν φόρεμα (χλανὶς ἀπαυλισηρία), ἐκεῖνος δὲ ἀντέδιδεν αὐτῇ ἄλλα, ὀνομαζόμενα ἀνακαλυπτήρια, τὰ ὅποια πᾶντα ἦσαν πολύτιμα. Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐχάριζον εἰς τὴς νεονύμφης καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῶν πολλὰ σκεύη τῆς οἰκίας, τὰ ὅποια ἐφέροντο εἰς τὸν οἶκον τῆς νύμφης μὲ μεγάλην πομπήν, προπορευομένη τῆ Κανηφόρη ὡς ἐν δημοσίᾳ πομπῇ, καὶ κατόπιν αὐτῆ ἐρχομένη παιδὸς λευκὰ ἐνδεδυμένη, ὅσις εἶχεν ἐν χερσὶ λαμπάδα ἀναμμένην (2).

§. β'. Περὶ ἐνδυμάτων.

Οἱ Ἕλληνες καὶ αἱ Ἕλληνίδες εἶχον δύο μόνον εἶδη ἐνδυμάτων, τὸν χιτῶνα καὶ τὸ ἱμάτιον (3), καὶ ὁ μὲν χιτῶν ἐσκέπαζε τὸ σῶμα, τὸ δὲ ἱμάτιον τὸν χιτῶνα. Οὗτος ἦτον ἐκ λινῆ ἢ βάμβακος, καὶ κοινῶς λευκῆ χρώματος· εἰς δὲ τὴς ὕστερον χρόνης ταῦτα τὰ ἐνδύματα ἦσαν ἐξ ἐλαφροῆ ἢ σηρικῆ ἰφάσματος, καὶ ἐνίοτε ἀπὸ πανὶ χρυσοῦφαντον. Αἱ γυναῖκες ἐφόρον ἱμάτια συρῶμενα μὲ μανίκια σενὰ καὶ ῥαμμένα, τὰ ὅποια ἔφθα-

(1) Ἡ μετὰ τὸν γάμον ἡμέρα ὀνομάζετο ἀπαυλία.

(2) Σειδ. εἰς ἀνακαλυπτήρια.

(3) Τὸ ἱμάτιον, ἢ φάρος, περίβλημα, περιβόλαιον, ἀμπιχόνη, ἀναβόλαιον, ἀναβολή, περιβολή, ὀνομάζετο κυρίως τὸ μακρὸν φόρεμα· διότι ἦσαν καὶ ἄλλα μικρὰ, ὡς ἡ χλαμύς (τὸ ἔδυμα τῶν στρατιωτῶν) καὶ ἡ χλαῖνα (τὸ ἔδυμα τῶν ποτακῶν), ἡ ὅποια ἦτον ἀπλή ἢ διπλή (Ἰλιάδ. κ, 134. ω, 230. Πολυδ. ζ, 13. §. 47).

νον ἕως εἰς τὰς καρπὲς τῶν χειρῶν (καρπωταί), καὶ ἔσφιγγον τὸ ἱμάτιον (1) ἀμέσως ὑποκάτω τῆς σήθους μὲ τὴν λαβίδα (περόνην ἢ πόρπην), καὶ μετὰ τῆτο ἔζωνόν τὴν ζώνην, ἢ ὁποία ὠνομάζετο καὶ σρόφιον, ταιγία, σηθόδεσμος. Αἱ εὐγενεῖς γυναῖκες ἐφόρην ἐπάνωθεν τῆς ἱματίου καὶ τὸν λεγόμενον πέπλον, ὁ ὁποῖος ἦτο μακρὺς, καὶ ἐσύρετα ἢ ἐρρίπτετο ἐπὶ τὰς ὤμους.

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ἑλλήνων ἀλίγω διέφερεν ἀπὸ τὴν τῶν Ρωμαίων. Ἡ χλαμὺς ἦτο τὸ ἐνδυμα τῶν παλαιστῶν, ὅθεν καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις νέοι ἀπὸ 18—20 χρόνων ἐφόρην αὐτὸ, οἱ ὁποῖοι προητοιμάζοντο εἰς ἐκδύλευσιν τῆς πατρίδος, φυλάττοντες φυλακὴν ἐν τῇ πόλει. Τὸ δὲ χρῶμα τῆς χλαμύδος ἐν ἀρχῇ μὲν ἦτο μαύρον, ἐπὶ δὲ τῆς Ἡρώδου Ἀττικῆς λευκόν (2). Αἱ χλαμύδες τῶν στρατιωτῶν ἦσαν ἐνδοθεν κροσσωταί, ἦτοι τριχωταί, καὶ ἐκ τῆτος διετήρην θερμὸν τῆς ἀνθρώπου τὸ σῶμα. Ἡ πορφύρα ἦτο τὸ βασιλικὸν χρῶμα, ἐξ ἧς οἱ τῆς Μαραθῶνος ἦρωες κατεσκεύασαν ἱμάτια. Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς Σόλωνος οἱ Ἕλληνες ἐφόρην γένειον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς Ἀλκιβιάδου ἐξύριζον· καὶ τὸ πάλαι μὲν ἠγάπων τὴν κόμην καὶ τὰς μακρὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, ἐπὶ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἀγώνων ἔκοπτον αὐτάς, καὶ ἐτίμων τὸ ξανθὸν χρῶμα (3). Οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο τὰς πύλας τότε μόνον, ὅτε ἦσαν ἀρρώστοι καὶ ἠναγκάζοντο νὰ ἐξέλθωσι τῆς οἰκίας (4)· περιπάτην δὲ ἀνυπόδητοι, καὶ ἐφόρην ὑποδήματα μόνον εἰς ἀγρὲς καὶ ἀπαδημῶντες (5). Τὸ ὑπόδημα τῶν τρα-

(1) Πολυδ. 7, 3, 52. 514. §. 6. 65. (2) Ἀρσεν. μίδωρ. 1, 56. (3) Αἰλ. ποικ. ἰς. 1β, 14. (4) Πολυδ. §, 33 § 171. Ἀθην. 16, 13. (5) Ἀθην. 1Γ, 5.

γυμνῶν, κυνηγῶν ἔ πολεμιστῶν, ὠνομάζετο κότθρονος (1). Οἱ δὲ σολισμὸς τῶν γυναικῶν ἦσαν 1) τὰ ἔρματα, ἐνώτια ἢ ἔλικες, τὰ ὅποια ἐκρέμων εἰς τὰ ὠτία. 2) οἱ τέττιγες, εἶδος σολισμῶ, τὸ ὅποτον ἐσερέονον εἰς τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αἱ εὐγενεῖς. 3) τὰ ψέλλια, τὰ ὅποια ἐφόρουν ἢ πέριξ τῶν καρπῶν τῶν χειρῶν (περικάρπια), ἢ πέριξ τῆ βραχίονος (περιβραχιόνια). 4) σρεπτοί, εἶδος σρεπτῆς ἀλύσει.

§ γ'. Περὶ τῆ τρώγων ἔ παίζειιν.

Οἱ Ἕλληνες ἔτρωγον κυρίως δις τῆς ἡμέρας, ἐν τῷ λεγομένῳ ἀρίσῳ, ἔ μάλισα ἐν τῷ δείπνῳ. Ἐνὲς δὲ ἔτρωγον ἔ τρίς ἢ ἔ τετράκις τῆς ἡμέρας. Ἐπὶ τῆ Ομήρου ἔτρωγον καθήμενοι· ἔπειτα δὲ συνείδισαν, ὡς οἱ Πέρσαι ἔ ἀνατολικοί, νὰ τρώγωσι πλαγιασμένοι ἐπάνω τῆς σρωμνῆς τὸν ἀκόλυθον τρόπον. Οἱ ἄνθρωπος ἔκειτο τοιαυτοτρόπως, ὡσε τὸ ἀνώτερον μέρος τῆ σώματος ἐσηρίζετο ἐπάνω τῆ ἀρισερῆ ἀγκῶνος, τὸ δὲ κατώτερον ἦτον ἐξηπλωμένον ἢ ὀλίγον τι κεκλιμένον ἐπάνω τῆς κλίνης. Ὅτε δὲ ἔκειντο πολλοί, τότε ὁ πρῶτος ἔκειτο εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς κλίνης, ἔ εἶχε τὴν κεφαλὴν τῆ δευτέρῃ ἐν τῷ κόλπῳ, ἔ ὅπιθεν αὐτῆ ἐξηπλωμένους τῆς πόδας. Τὸν αὐτὸν τρόπον ἔκειτο ἔ ὁ τρίτος ἐν τῷ κόλπῳ τῆ δευτέρῃ, ἔ ὁ τέταρτος ἐν τῷ κόλπῳ τῆ τρίτῃ, ἔ ἔτω καθεξῆς. Πρὸ δὲ τῆ δείπνου καὶ μετὰ τὸ δείπνον ἔσπενδον εἰς τῆς θεῆς (2).

Τὰ συμπόσια τῶν Ἑλλήνων διηρῆντο εἰς τρία

(1) Σχολ. Ἀρίσῳ. ἐκκλησ. 47. (2) Σχολ. Ἀρίσῳ. ἐν σφῆξ.

μέρη, ὀνομαζόμενα τραπέζας. 1) Δείπνε προίμιον, ἢ πρόπομα ἦτον ἢ ἀρχὴ τῆ συμποσίε, συνισάμενον εἰς δριμέα καὶ νόσιμα λάχανα, εἰς ὡὰ, ὄσρεα καὶ ἄλλα τοιαῦτα. 2) Τὸ δείπνον ἦτον ἢ κεφαλὴ τῆ δείπνε, καὶ συνίστατο εἰς διάφορα κατεσκευασμένα φαγητὰ, τὰ ὁποῖα σημειόμενα εἰς πινακίδιον, ἐγχειρίζοντο παρὰ τῆ μαγείρε εἰς τὸν πανδοχέα (1). 3) Τέλος ἠκολούθει τὸ λεγόμενον ἐπιδόρπισμα, συνισάμενόν εἰς διάφορα σακχαρικά καὶ πλακύντια. Μετὰ τὸ φαγεῖν ἐπίνον, καὶ ὁ μὲν πίνων εἰς ὑγείαν τινὸς ἔλεγε, χαίρε, ἢ προπίνω σοι καλῶς, ὁ δ' ἕτερος ἀπεκρίνετο, λαμβάνω ἀπὸ σῆ ἠδέως.

Οἱ Ἕλληνες εὐφραίνοντο κατὰ διαφόρους τρόπους εἰς τὰ συμπόσια, οἷον ψάλλοντες διαφόρους ὕμνους, ἢ ᾠδὰς (τὰ λεγόμενα σκόλια), χορεύοντες καὶ παίζοντες, ἢ ἀσειζόμενοι. Τὸ δὲ συνηθέστερον αὐτῶν παιγνίδιον ἦτον ὁ λεγόμενος κότταβος, ὅπερ ἐπαιζον τὸν ἀκόλυστον τρόπον. Οἱ παίζοντες (κοτταβίζοντες) ἔρριπτον μακρόθεν ὀλίγον οἶνον (λατάγην) εἰς ἕνα ζυγὸν (κότταβον) ἐσηριγμένον ἐπὶ τὸ ἄκρον μιᾶς ῥάβδου, ὑποκάτω τῆ ὁποῖε ζυγῆ εὐρίσκοντο δύο λεκάναι (ἀγκύλαι) μὲ νερὸν, καὶ ἐν αὐταῖς δύο ἀγαλμάτια (μάνητες) ὅσις δὲ ἔρριπτε τοιςτρόπως, ὥστε νὰ μὴ χυθῆ διόλου κατὰ γῆς οἶνος, ἢ ἔτινος ἢ ῥίψις ἔκαμνε τὸν μεγαλύτερον κρότον (λάταγα) τῆ ζυγῆ κρηομένε ἐπάνω τῆ ἀγαλματίε, ἐκεῖνος ἐνομιζετο νικητῆς, καὶ ἐλάμβανε πλακύντια ἐκ μέλιτος (πυραμεῖς) (2). Οἱ σοφοὶ καὶ φιλολόγοι συνείδηζον πολλάκις νὰ

(1) Ἀθην. Δείπν. Β', 10. (2) Πολυδ. 5, 19. Ἀθην. ι', ια, ιβ. Ἡσυχ. καὶ Σειδ. λεξ. κτ.

συνδιαλέγονται κατὰ τὴν τράπεζαν, προβάλλοντες ἀπορίας σπυδαίων πραγμάτων, ἢ αἰνίγματα, γρίφους κτ. Ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ συνειδίζον ἐν ταῖς τραπέζαις καὶ νὰ σκώπτωσι μετ' ἀσειότητος· πλὴν ὅτε ὁ σκωπτόμενος ἐπειράζετο, ὁ σκώπτων ἔπρεπε νὰ σιωπήσῃ (1).

δ. δ'. Περὶ τῆς πλύσεως καὶ λείψεως καὶ χρίσεως.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν πολλὰ φιλόκαλοι, καὶ ἐπλύοντο πρὸ τῆς φαγεῖν, μετὰ τὸ φαγεῖν, καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς περιστάσεις· συνειδίζον δὲ μετὰ τὴν τράπεζαν νὰ πλύνωνται τὰς χεῖρας μετὰ τὸ λεγόμενον σμήγμα, τὸ ὁποῖον ἦτο νίτρον κατασκευαστὸν, καὶ μετὰ ἄλλα εὐώδη πράγματα (2), καὶ ἐσφογγίζοντο μετὰ τὸ λεγόμενον ἐκμαγεῖον ἢ χειρόμακτρον. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μετεχειρίζοντο πρὸς τῆτο τὴν ἀπομαγδαλιαν, ἢ γυν ἀλεῦρι ἢ πίτυρα.

Οἱ Ἕλληνες ἐλέοντο τοπάλαι εἰς ψυχρὸν νερὸν, μάλιστα δὲ εἰς ποταμὸς καὶ θαλάσσιον ὕδωρ (3)· τὰ δὲ θερμὰ λετρά δὲν ἦσαν εἰς μεγάλην χρῆσιν (4). Τὰ δημόσια λετρά κατ' Ἀθηναίων εἰσῆχθησαν ὀλίγω πρότερον τῆς καιρῆς, καὶ διηρῆντο μάλιστα εἰς τὰ ἀκόλυθα μέρη· 1) εἰς τὸ ἀποδυτήριον, ὅπερ ἐξεδύοντο οἱ ἄνθρωποι· 2) ὑπόκαυσον ἢ πυριατήριον, ὅπερ ἴδρονον· 3) βαπτιστήριον, ὅπερ ἐλούοντο εἰς θερμὸν λετρὸν, καὶ 4) εἰς τὸ λετρὸν, ὅπερ ἐλέοντο εἰς ψυχρὸν· 5) εἰς τὸ ἀλειπτήριον, ὅπερ ἀλείφοντο.

(1) Πλάταρχ. συμποσ. 1, 3, 7, 9. 2, 1. (2) Ἄρ. θην. ι. (3) Ἄρ. θην. α, 29. (4) Ἄρ. θεμίδ. ι, 66.

Ε.Υ.Δ. Τ.Π. Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Τὸ ἀλείφουσαι ἦτο συνειθισμένον καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα χρόνος· καὶ πρῶτον μὲν οἱ Ἕλληες ἠλείφοντο μὲ ψιλὸν ἔλαιον, ἔπειτα δὲ ἔμισγον αὐτὸ μὲ ῥόδα καὶ ἄλλα διάφορα ἄνθη. Εὗρισκντο δὲ πολλὰ εἶδη μύρων, ὀνομαζόμενα διαφορῶς κατὰ τὴν τύπον, ὅπως κατεσκευάζοντο καὶ κατὰ τὴν κατασκευὴν, καὶ σχεδὸν εἰς πᾶν μέλος τῆς σώματος μετεχειρίζοντο διαφορετικὰ μύρα· μάλιστα δὲ ἠλείφοντο τὴν πόδα, ὅθεν καὶ παρ' Ὀμήρῳ συχνάκις ἀπαντᾷ ὁ λόγος λιπαροὶ πόδες (1). Εἰ γένοιτο δὲ, οἱ Ἕλληες μετεχειρίζοντο κατακόρως τὰ μύρα, ἀλείφοντες νεκρῶς καὶ ζῶντας, ἱμάτια, θαλάμους κτ.

β. ε. Περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ξένων.

Τοπάλαι ἦτον ἐπικίνδυνον εἰς τὸν ξένον γὰρ διαδύη καὶ γὰρ ὁδοιπορῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν πολλὴν ληξιάς καὶ διὰ τὴν πρὸς τὴν ξένου ἀποστροφὴν. Ἡ ληξία ἦτο τρόπος τινὰ συγχωρημένη, καὶ ὁ ξένος, ὡς καὶ ὁ ἐχθρὸς, ὠνομάζοντο ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ὀνόματι (2). Ἐκ τούτου καὶ ἡ φιλοξενία ἐτιμᾶτο τὰ μέγιστα. Ὁ Ζεὺς, ἐπονομαζόμενος ξένιος, ἐνομίζετο ὑπερασπιστὴς τῶν ξένων, καὶ ὅστις ξένος εἰσῆρχετο εἰς τινος οἶκον, ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερόν τι καὶ ἅγιον, καὶ ἐκ τούτου ἔτε ἡρώτων πρὸ τῆς δεκάτης ἡμέρας περὶ τῆς ὀνόματος αὐτῆς (3). Σχεδὸν ὅλαι ἡ εὐνομούμεναι τῆς Ἑλλάδος πόλεις εἶχαν οἴκους διωρισμένους εἰς ὑποδοχὴν τῶν ξένων, ὀνομαζομένους ξενοδοχεῖα, ξενῶνας, καταγωγία, καταγωγὰς, κα-

(1) Ἀθην. 16, 10. (2) Θουκυδ. α, 1. Πολυδ. 1. 10 Ἡρόδ. 2, 10. Ἡ σύχ. εἰς λέξ. ξένοι. (3) Γλ. 2, 74. Εὐστάθ. ὄδυσ. δ, 6 κτ.

ταλύματα, ἢ καιμητήρια παρὰ τοῖς Κρήταις (1). Τὸ δὲ σύμβολον τῆς φιλοξενίας ἦτο τὸ ἄλας, τὸ ὁποῖον, εἰσερχομένῃ τινὸς ξένῃ, ἐτίθετο ἐπὶ τὴν τράπεζαν, καὶ τὸ ὁποῖον ὁ θεὸς Ὀμηρὸς ὀνομάζει θεῖον, ἢ ἱερὸν ἄλας. Ἐκ τούτου ἔλεγον περὶ τῶν παραβαινόντων τὰ δίκαια τῆς φιλοξενίας τὴν φράσιν, ἄλα καὶ τράπεζαν παραβαίνειν (2). Τὸ δίκαιον τῆς φιλοξενίας ἐτηρεῖτο ἢ μόνον μεταξὺ ἰδιωτῶν, ἀλλὰ καὶ ἰδιώτη καὶ ὀλοκλήρων ἐπαρχιῶν (3), καὶ ὀνομάζετο προξένια· καὶ πρὸς ἐπικύρωσιν καὶ διατήρησιν αὐτῆ ἐδίδοντο ἀμοιβαίως χαρίσματα, ὀνομαζόμενα σύμβολα, ξένια, καὶ δῶρα ξενικά (4), τὰ ὅποια ἐφυλάττοντο ἀσφαλῶς. Ὁ δὲ ὑποδεχόμενος τῆς ξένου ὀνομάζετο πρόξενος (5), καὶ τοιούτης προξένου διώριζεν ἢ πολιτεία πρὸς ὑποδοχὴν μάλιστα τῶν πρέσβευων.

§. 5. Περὶ ἐνταφιασμῶν.

Ὁ ἐνταφιασμὸς τῶν νεκρῶν ἐνομίζετο κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἤδη χρόνου ὁ ἀναγκαιότατος καὶ ὡς ἱερὸν τι καὶ ἅγιον, καὶ ἢ πρὸς τὴν νεκρῶν ὕβριν ἐπαιδεύετο αὐσηρότατα (6). Τούτο δὲ προήρχετο ἀπὸ τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων δόξαν, ὅτι τῶν νεκρῶν αἱ ψυχαὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ φθάσωσιν εἰς τὰ Ἡλύσια πεδία, ἐν ὅσῳ τὸ σῶμα ἔμενεν ἀταφον, ἢ ἀλλέως ἠναγκάζοντο καὶ πλανῶνται ἐκείθεν τῆς ἐνδοχῆς ἐκατὸν χρόνου (7). Ἐκ

(1) Ἀθήν. Δ', 9. κτ. Μειέσ. Κρήτ. γ, 10. (2) Λυκόφρ. 134. Δημοσθ. π. παραπρ. (3) Πλατων. νομ. α. σελ. 780. Ἡρόδ. α, 21. (4) Εὐριπ. Μιδ. 613. (5) Θουκυδ. γ, 70. (6) Δημοσθ. εἰς Λεπτίμ. (7) Ἄρ. δυσ. λ, 66, 72.

τῆς ἢ μεγάλης κατάρα ἦτο τὸ νὰ εὐχηθῆ τις εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ μείνῃ τὸ σῶμά τε ἄταφον (ἐκπίπτειν χρο- νός), καὶ ὁ θάνατος τῶν ἐν θαλάσῃ πνιγομένων ἐνο- μίζετο ὁ χείριστος. Τόσον δὲ ἐτηρῶντο ἱεραὶ καὶ ἀπαρά- θατοι αἱ εἰς τὰς ἐνταφιασμὸς συνήθειαι, ὥστε πᾶς τις ὁ περιτυγχάνων οἰκθρήποτε ἀνθρώπου τὸ σῶμα ἄταφον, ὑπεχρεῦτο κατὰ τὰς νόμους τῆ Κέρκροπος νὰ ρίψῃ τρίς ἐπάνω τῆ νεκρῆ γῆν· εἰδεμὴ, ἐβδελύττετο ὡς ὁ πα- ρανομώτατος τῶν ἀνθρώπων (1). Ἐνομίζετο δὲ καὶ με- γάλῃ δυσυχία, ὅτε τὸ σῶμα τῆ νεκρῆ δὲν ἀνεπαύε- το ἐν τοῖς τάφοις τῶν πατέρων (2), διὸ καὶ πολλὰ κίς οἱ ἐν ἀλλοτρίᾳ γῆ νεκροὶ ἐξεχώνοντο καὶ μετεκομί- ζοντο εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ἕτος ὁ δεύτερος ἐνταφια- σμὸς ὠνομάζετο ἀνακομιδὴ. Ἐν δὲ ταῖς μάχαις, ὁ νικητὴς ἐσυγχώρει εἰς τὸν νικηθέντα ἀνακωχὴν ὄπλων, ἕως ἢ ταφῶσιν οἱ νεκροὶ, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο νεκροὶ ὑπόσπονδοι.

Εὐθὺς ὅταν ἀπέθνησκε τις, οἱ πλησιέστατοι συγ- γενεῖς ἐκλείον τὰ ὄμματά τε (συγκλείειν, καθαιρεῖν, συναρμόττειν ὀφθαλμὸς, ἢ βλέφαρα), ἔβαλλον ἐν μὲν τῷ εἰσιῖτι ὀβολὸν (3), διὰ νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Χά- ρωνα τὸν ναῦλον (πορθμίον ἢ δανάκην), ἐν δὲ τῇ χειρί τε μελιττῆταν, ἦτοι πλακῦντα κατεσκευασμέ- νον ἐξ ἀλεύρου καὶ μέλιτος, ἐσκέπαζον τὸ πρόσωπόν τε, ἤπλωνον τὰ μέλη κατὰ τὴν τάξιν (ὀρθεῖν, ἐκτεί- νειν), ἔπειτα δὲ πλύνοντες καὶ ἀλείφοντες τὸ σῶμα με-

(1) Αἰλίαν. ποικ. ἰς. Ε', ἰδ. Σχολ. Σοφοκλ. Αὐτιγ.

(2) Ἀνδολογ. 3, 25. ἰπ. 15. Σοφοκλ. Ἡλεκτρ. 1134.

(3) Αὕτη ἡ συνήθεια ἐπικρατεῖ καὶ τὴν σήμερον εἰς τι- να μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὡς εἰς Κοζάνην, Ἀμπελάκια κτ.

ἔλαιον ἢ εὐώδη ἀρώματα, ἐσκεπάζον αὐτὸ μὲ πενιχρὸν φόρεμα, καὶ ἐνέδυνον μὲ πολύτιμον σάββανον, τὸ ὅποιον ἦτον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λευκὸν καὶ ἐσολισμένον μὲ σεφάνης ἐκ διαφόρων ἀνδῶν (1). Τύτων δὲ γινομένων, ἔθετον τὸ σῶμα τῷ νεκρῷ ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας κατὰ τὴν εἴσοδον (προνώπιον) ἐπάνω λαμπρᾶς κλίβης (φέρετρον, λέκτρον, ἢ σορὸς), διὰ γὰρ ἴδωσιν οἱ διαβαίνοντες, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπέθανε τφῶντι (2). ἔμπροσθεν δὲ τῆς οἰκίας ἐκρέματο ἢ κόμη τῷ νεκρῷ καὶ ἐν ἀγγεῖον μὲ νερὸν (ἀρδάνων ὄσρακον, γάστρα) (3), διὰ γὰρ καθαρίζονται οἱ ἐγγιζόντες τῇ χειρὶ τὸν νεκρὸν· εὐρίσκοντο δὲ πλησίον τῷ νεκρῷ καὶ ζωγραφισμένοι λάγνηαι (λήκυθοι). Ὅλη δὲ ἢ ἄχρι τῆδε περὶ τῷ νεκρῷ γινομένη διάταξις ὠνομάζετο συγκομιδὴ ἢ κήδευμα.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ νεκρὸς πρῆκετο τοιςτρόπως δύο, τρεῖς ἢ καὶ τέσσαρας κτ. ἡμέρας, ἐφέρετο ὑπὸ τῶν νεκροφόρων ἐπάνω τῶν φερέτρων ἢ σορῶν (ἐκφέρειν, ἐκκομίζειν, ἐκπέμπειν) εἰς ἐνταφιασμὸν, ἀκολουθῶντων τῶν συγγενῶν καὶ ἄλλων ἀνθρώπων. Οἱ νεκροὶ τοπάλαι μὲν ἐθάπτοντο, εἰς δὲ τὴν ὕστερον χρόνους ἐκαίοντο ἐπάνω εἰς σωρὸς ξύλων, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο πυραὶ ἢ πυρκαῖαι, καὶ ἐχύνετο ἐπ' αὐτὰς ἔλαιον ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἢ ἐσκεπάζετο τὸ σῶμα μὲ τὸ πάχος τῶν σφραζομένων ζώων, διὰ γὰρ καὶ ταχύτερον· μετὰ δὲ τὴν ἔκκαυσιν τῆς σαρκὸς, οἱ συγγενεῖς συναθροίζοντες τὰ ὅσα τῷ ἀποθανόντος, ἔθετον αὐτὰ εἰς ὄσασθήκας, αἱ ὅποια ὠνομάζοντο καὶ κάλπαι, κρῶσσοι,

(1) Εὐριπ. Ἐκαβ. 430. Λυκίαν. περὶ πένθ. Σχολ. Ἀριστοφ. ἐκκλησ. 533 κτ. (2) Πολυδ. αζ, 65. (3) Ὁ αὐτὸς αὐτ. Ἡσυχ. καὶ Σειδ. λεξικ.

λάρνακες, ὀσοδοχεῖα, φιάλαι καὶ σωροὶ, καὶ ἦσαν ἢ πέτριναι, ἢ πήλιναι, ἢ χρυσαί, ἢ ἀργυραὶ κατὰ τὴν δύναμιν τῆ καθευός.

Ἐν δὲ τῷ θάπτειν, ὁ νεκρὸς ἐτίθετο ὡς ἐπὶ τοπλείῳ μὲ τὸ πρόσωπον κατ' ἀνατολάς. Οἱ νεκροὶ ἐθάπτοντο ἔνδον ἢ ἔξω τῆς πόλεως εἰς διαφόρους τάφους, οἱ ὅποιοι ἐσολίζοντο μὲ μνήμεια, ἀγάλματα, σήλας καὶ ἐπιγραφάς, ἢ καὶ μὲ διαφόρους ἀνθίνες σεφάνες (εὐρώτας)· ἐκφωνῆντο δὲ καὶ λόγοι ἐπιτάφιοι, ἢ ἐωρτάζοντο ἀγῶνες· καὶ τέλος, ἐγίνετο διὰ δαπάνης τῆ συγγενῆς τῆ ἀποθανόντος συμπόσιον (περίδειπνον, νεκροδείπνον), ἐν ᾧ ἔτρωγον πολλοὶ ξένοι καὶ φίλοι. Πρὸς δὲ τέτοις, ἐγίνοντο τῆ θ', λ', κατ' ἔτος ἐν μηνὶ Ἀνθεστηριῶνι, καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις, μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν θυεῖαι εἰς τὰς νεκρὰς, συνισάμεναι εἰς μαῦρα ζῶα, τὰ ὅποια ἐθυεῖαζον ὡς εἰς τὰς ὑποχθονίους θεὰς εἰς λάκκους, καὶ εἰς σπονδάς (χοὰς) ἐξ οἴνου, γάλακτος, μέλιτος καὶ ὕδατος, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχυνον ἄλευρον ἐκ κριθῆς. Ἴπῆρχε δὲ καὶ ἄλλη συνήθεια, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι ἔχυνον ἐπὶ τὰς τάφους τῶν νέων καὶ νεάνιδων νερὸν, ὀνομαζόμενον λυτρὸν, ἢ χθόνων λυτρὸν, ἢ ἀπόνιμμα. Ἐνταῦθα δὲ σημειωτέον, ὅτι εὐρίσκοντο καὶ κενοὶ τάφοι, ἤτοι ἄδειοι, ὀνομαζόμενοι κενοτάφια, κενήρια, ἢ κενεὰ σήματα, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνας ἀνήγειρον εἰς τιμὴν τῶν, ὅσοι ἐπνίγοντο εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἀπέθνησκον μακρὰν τῆς πατρίδος, καὶ πρὸς διάκρισιν ἔσαινον ἐν κομμάτι ξύλου τινὸς ἐκ πλοῖα, ὀνομαζόμενον ἰκρίον.